

Samenvatting

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft de Onderwijsraad advies gevraagd over de relatie tussen onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk en over mogelijkheden om die relatie te verbeteren. De adviesvraag luidt: *Hoe komt het dat in het onderwijs over het algemeen weinig gebruik wordt gemaakt van resultaten van onderwijsonderzoek (breed opgevat als diverse vormen van kennisontwikkeling), en hoe kan daarin verbetering worden gebracht?* Bij deze vraag heeft de minister drie deelvragen geformuleerd (zie hierna).

In dit advies gaat de raad uit van een brede blik op verschillende vormen van kennisontwikkeling rond onderwijs, variërend van fundamenteel onderzoek binnen universiteiten tot toepassingsgericht ontwikkelwerk door ondersteuningsinstellingen en eigen kennisontwikkeling binnen onderwijsinstellingen. Deze benadering doet meer recht aan het huidige brede spectrum van kennisontwikkeling voor onderwijs en aan de vele bronnen waaruit leraren en onderwijsinstellingen kunnen putten. Bij de beoordeling in hoeverre het onderwijsveld die kennis daadwerkelijk benut, is het belangrijk om te bedenken dat diverse typen kennisontwikkeling verschillende doelstellingen hebben en andere doelgroepen bedienen.

Over kennisontwikkeling rond onderwijs is de laatste jaren veel geschreven. De raad kiest een bescheiden ambitie in dit advies. Een herhaling van alle inzichten of het ontwerpen van geheel nieuwe stelsels en structuren is niet de bedoeling. In de lijn van de adviesvraag beschrijft de raad beknopt verschillende aspecten van kennisontwikkeling en benoemt hij sleutelfactoren en mogelijkheden voor verbeteringen.

Deelvraag 1

Welke (hoofd)typen onderwijsonderzoek (1a) zijn te onderscheiden (kijkend naar verschillende inhoudelijke kenmerken en organisatorische-financiële kenmerken), welke verspreidingskanalen voor resultaten (1b) en hoe verhouden deze zich tot hun feitelijke gebruik door welk type scholen/onderwijsinstellingen (1c)?

1a Hoofdtypen kennisontwikkeling

Hoofdtypen van kennisontwikkeling zijn:

- Fundamentele kennisontwikkeling: vooral gericht op de ontwikkeling van wetenschappelijke, theoretische kennis en met collega-wetenschappers als belangrijkste doelgroep.
- Praktijkgerichte kennisontwikkeling: toegepast en toepassingsgericht onderzoek en ontwikkelwerk gericht op verbetering van de onderwijspraktijk en vooral met onderwijsbegeleiders, schoolleiders en leraren als doelgroep.
- Beleidsgerichte kennisontwikkeling: gericht op het toetsen van beleidsvoorstellen of evaluatie van geïmplementeerd beleid, en met beleidsvoorbereiders en -voerders als belangrijkste doelgroep.

Een verdere typering is te maken door te kijken naar typen kennisontwikkelaars, financieringsstromen en manieren van kennisontwikkeling. Als kennisontwikkelaars op onderwijsgebied zijn actief: universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten, ondersteuningsinstellingen en begeleidingsdiensten, adviesraden, planbureaus, Inspectie van het Onderwijs en onderwijsinstellingen zelf.

Op hoofdlijnen zijn er zes financieringsstromen:

- De eerste geldstroom is voor het reguliere onderzoek van de universiteiten.
- De tweede geldstroom bestaat uit subsidies van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).
- De derde geldstroom is voor kennisontwikkeling op verzoek van en gefinancierd door verschillende partijen, bijvoorbeeld door onderwijsinstellingen, het Ministerie van OCenW en het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO).
- De vierde geldstroom bestaat uit overheidsmiddelen in het kader van de Regeling schoolbegeleiding en de wet SLOA en is bestemd voor ontwikkelwerk ten behoeve van de onderwijspraktijk.
- De vijfde geldstroom is voor kennisontwikkeling in of door onderwijsinstellingen, bijvoorbeeld in het kader van deskundigheidsbevordering van het onderwijspersoneel.
- Daarnaast zijn er meer incidentele financiers van kennisontwikkeling, zoals brancheorganisaties van het bedrijfsleven die bijvoorbeeld een enquête onder schoolverlaters laten uitvoeren over werken in de branche.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd de educatieve infrastructuur vormgegeven volgens het model van de 'geperforeerde uienenschil'. Feitelijk is dit een lineair model dat overeenkomt met het model van Research, Development & Diffusion (RDD). Hierin is de lijn van kennisontwikkeling door (groepen) onderzoekers via instrumentontwikkeling door intermediairs naar gebruik in de onderwijspraktijk dominant. Sinds de jaren negentig is dit model aan het vervagen. Er ontstaan (niet alleen in de onderwijssector) rond onderzoek steeds meer constellaties van onderzoek, ondersteuning, praktijk en beleid. Hierdoor worden de functies binnen kennisontwikkeling meer geïntegreerd en krijgt het geheel meer het karakter van een kennisgemeenschap waarin ontwikkeling en toepassing van kennis hand in hand gaan. De raad definieert een kennisgemeenschap als een heterogene groep van verschillende soorten kennisontwikkelaars en -gebruikers. Het model van kennisgemeenschappen is niet een vervanging van het RDD-model maar een aanvulling daarop. Deze ontwikkeling lijkt nieuwe mogelijkheden te bieden om kennisontwikkeling en praktijk steviger met elkaar te verbinden.

1b Verspreidingskanalen

Mede afhankelijk van de beoogde doelgroep verspreidt ontwikkelde kennis zich via verschillende media en intermediairs.

- Bij media die als verspreidingskanaal dienen, kan gedacht worden aan uitgegeven proefschriften en rapporten, persberichten, mailings, websites, studiebijeenkomsten en congressen (bijvoorbeeld de jaarlijkse Onderwijs Research Dagen) en informatiebijeenkomsten, artikelen in algemene vakbladen zoals *Didactief & School* en, artikelen in gespecialiseerde, wetenschappelijke bladen zoals het *Pedagogisch Tijdschrift* en *Pedagogische Studiën*. Vaak bedienen kennisontwikkelaars zich van een combinatie van deze verspreidingskanalen. Voor weten-

schappelijke onderzoekers zijn internationale wetenschappelijke tijdschriften een belangrijk medium.

- Intermediairs die ontwikkelde kennis kunnen 'vertalen' voor en doorgeven aan de onderwijspraktijk zijn bijvoorbeeld lerarenopleidingen, ondersteuners, adviseurs, journalisten, kenniscentra, belangenbehartigers, koepelorganisaties en beleidsmedewerkers.

1c Onderwijsinstellingen

Deregulering en autonomievergroting verlangen een goed ontwikkeld beleidsvoerend vermogen van onderwijsinstellingen. De rijksoverheid heeft schaalvergroting ingezet als manier om het beleidsvoerend vermogen te vergroten. Dit beleidsvoerend vermogen is nog sterk in ontwikkeling. Onderwijsinstellingen hebben daarbij een sterke behoefte aan (nieuwe) kennis. Ook ontwikkelingen in en rond het onderwijs zoals een veranderende leerlingenpopulatie, onderwijsvernieuwingen en veranderende maatschappelijke eisen aan het onderwijs verlangen continue professionalisering. Kennis(ontwikkeling) neemt daarbij een belangrijke plaats in.

Eenzijds biedt de schaalvergroting ruimte om als onderwijsinstellingen zelf kennis te ontwikkelen en te verspreiden. Ze kunnen bijvoorbeeld leraren voor een aantal uren vrijstellen of staffuncties of -afdelingen inrichten. Tegelijkertijd speelt echter mee dat in de loop der jaren kennisfuncties steeds meer van de onderwijsinstellingen naar de educatieve infrastructuur zijn verplaatst. Er is hierdoor een spanningsveld tussen eigen kennisontwikkeling en het gebruik maken van door derden ontwikkelde kennis.

De vraag naar het gebruik van kennis door typen onderwijsinstellingen is niet goed te beantwoorden. Wel kunnen factoren worden benoemd die het gebruik van ontwikkelde kennis in de onderwijspraktijk beïnvloeden. Deze komen hierna bij deelvraag 2 aan bod.

Deelvraag 2

Welke factoren/oorzaken bij scholen, onderzoekers en intermediairs spelen een rol waar het gaat om de (haperende) relatie tussen onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk (2a)?
Welke oplossingen zijn in dat verband mogelijk (2b)?

2a Factoren

Volgens de raad zijn bij de drie onderscheiden groepen vooral de volgende factoren van belang:

Bij kennisontwikkelaars:	<ul style="list-style-type: none">▪ de wijze van bekostiging en de manier waarop de agenda voor kennisontwikkeling tot stand komt;▪ de vertaling van ontwikkelde kennis naar de praktijk;▪ samenwerking tussen kennisontwikkelaars en tussen kennisontwikkelaars en intermediairs en gebruikers; en▪ informatie over ontwikkelde kennis.
Bij intermediairs:	<ul style="list-style-type: none">▪ de diversiteit aan en overlap tussen intermediairs;▪ de rol van beleidsmakers; en▪ de rol van lerarenopleidingen.
Bij onderwijsinstellingen:	<ul style="list-style-type: none">▪ professionaliteit, competenties en intrinsieke motivatie van leraren;▪ tijd en ruimte voor leraren; en▪ benutting van de beleidsruimte en kennismanagement door onderwijsinstellingen.

Naar aanleiding van deze factoren neemt de raad de volgende standpunten in:

- De diverse vormen van kennisontwikkeling hebben elk hun eigen waarde. De 'vertaling' van producten van fundamenteel onderzoek is vooral een taak van andere kennisontwikkelaars en intermediairs, hoewel wetenschappers wel kunnen worden gestimuleerd om hun kennisproducten bekend te maken bij de onderwijspraktijk.
- Praktijkgerichte kennisontwikkelaars moeten meer de toegevoegde waarde van hun producten voor de onderwijspraktijk aangeven, en moeten aangeven hoe deze daadwerkelijk benut kan worden. Praktijkgerichte kennisontwikkelaars zouden ook beter de beschikbare media en intermediairs moeten benutten.
- Het model van kennismilieus is een belangrijke aanvulling op het RDD-model; kennisontwikkelaars, intermediairs en gebruikers zouden daar meer in moeten participeren.
- Intermediairs zouden volgens de raad hun sleutelpositie bewuster moeten ontwikkelen en uitbouwen en daarbij onderling moeten samenwerken.
- Beleidsmakers zouden ontwikkelde kennis actief moeten benutten in hun beleid en daarbij prioriteiten moeten benoemen zodat de onderwijspraktijk zich op bepaalde thema's kan concentreren.
- Lerarenopleidingen zouden in relatie tot kennisontwikkeling en -gebruik hun verbindingfunctie daadwerkelijk moeten gaan vervullen, via scholing van (aan komende) leraren, eigen scholing en eigen kennisontwikkeling.
- Onderwijsinstellingen en (bepaalde) leraren zouden meer bewust met kennisontwikkeling en -gebruik bezig moeten zijn; kennismanagement en participatie in kennismilieus kunnen daaraan bijdragen.

Tegen deze achtergrond formuleert de raad een aantal aanbevelingen. Daarbij adviseert de raad de overheid om geen structuurinterventie in te zetten of een nieuw instituut op te zetten, maar juist in te zetten op het wegwerken van bestaande tekortkomingen. Nader onderzocht zou moeten worden welke gevolgen dit heeft voor de middenstroom. Volgens de raad moet in elk geval de omvang van het bestaande budget voor onderzoek en ontwikkelwerk worden gehandhaafd.

De raad legt prioriteit bij het stimuleren van vier zaken:

- 1 meer aandacht van kennisontwikkelaars voor implementatie;
- 2 de vorming van kennisgemeenschappen;
- 3 kennismanagement door onderwijsinstellingen; en
- 4 drie instrumenten die dit alles kunnen faciliteren.

Samengevat gaat het om de volgende aanbevelingen:

- 1 Er moet *bij kennisontwikkelaars meer aandacht zijn voor implementatie* door:
 - de bestaande eisen voor praktijkrelevantie van wetenschappelijk onderzoek nader te operationaliseren en de mate waarin daaraan voldaan wordt te monitoren en evalueren. Overeenkomstig recente ontwikkelingen in de gezondheidszorgsector zouden ook voor de onderwijssector praktijkgerichte criteria moeten worden ontwikkeld als aanvulling op bestaande wetenschappelijke criteria. De raad beveelt aan dat een commissie wordt ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van kennisontwikkelaars buiten en binnen onderwijsinstellingen. Voorbeelden van elementen die de raad in een aangevuld eisenpakket vindt passen, zijn een sterkere waardering van Nederlandstalige publicaties; stimulans tot het opstellen van toegankelijke overzichtstudies en stand-van-zakenstudies; het bundelen van 1^e en 3^e geldstroom via cofinanciering; het betrekken van de onderwijspraktijk als medeontwikkelaar van kennis; een duidelijke scheidslijn tussen instanties gericht op maatschappelijke relevantie en gebruiksrelevantie en instanties gericht zijn op het uitvoeren van fundamenteel onderzoek; en
 - vraagsturing te stimuleren waarbij onderwijsinstellingen kennisontwikkelaars inschakelen en als opdrachtgever de praktijkgerichtheid kunnen beïnvloeden.

Wat betreft de wijze van verspreiding van informatie over kennisontwikkeling beveelt de raad het volgende aan:

- Bij informatieverspreiding over kennisontwikkeling moet kennis worden genomen van succesvolle marketingfactoren in het bedrijfsleven.
 - Bij werving en selectie van nieuwe (beleids)medewerkers moeten ook competenties ten aanzien van het begrijpen en interpreteren van onderzoek worden getoetst.
- 2 Er moeten *kennisgemeenschappen* worden gevormd waarbinnen kennisontwikkelaars, intermediairs en onderwijspraktijk samenwerken en die de twee rollen van onderwijsinstellingen en leraren als gebruiker en medeontwikkelaar van kennis nader profiel kunnen geven en dichter bij elkaar kunnen brengen. Dit kan worden gestimuleerd en gefaciliteerd door:

- stimuleringsbudgetten in te stellen voor initiatieven van kennisontwikkelaars en onderwijsinstellingen om kennisgemeenschappen te vormen rond bestaande of nieuwe kennisgebieden;
 - deze kennisgemeenschappen te monitoren door instanties als de VSNU, de NWO en de Inspectie van het onderwijs; en
 - op basis van monitoring en evaluatie bekendheid te geven aan goede voorbeelden van kennisgemeenschappen.
- 3 *Kennismanagement* van onderwijsinstellingen moeten worden gestimuleerd door middel van:
- faciliteiten voor (zittende en aankomende) leraren die zich binnen de schoolorganisatie tot 'interne kennisontwikkelaar' willen ontwikkelen en/of in een kennisgemeenschap willen participeren. Een voorbeeld is het instellen van een onderzoeksbeurs voor leraren die onderzoek willen verrichten (zoals al bestaat in Groot-Brittannië); en
 - stimulansen en faciliteiten voor initiatieven om binnen en tussen scholen kenniskringen te vormen: extra investeringen in faciliteiten als computers, internetaansluitingen en inhoudelijke kennisgerichte webmaster-ondersteuning van enkele tientallen kenniskringen.
- 4 Het bovenstaande kan via *drie instrumenten* worden gefaciliteerd:
- het meer (doen) opstellen en publiceren van meer overzichtstudies, stand-van-zakenstudies en meta-analyses van bepaalde kennisdomeinen en van reviews van andere kennisproducten (lesmethodes, handleidingen en dergelijke);
 - (her)inrichting van transferpunten en databanken die voor kennisontwikkelaars en, intermediairs en gebruikers als vraagbaak dienen. Ze moeten gegevens bevatten over kennisontwikkelaars (al dan niet in kennisgemeenschappen) die rond bepaalde thema's actief zijn, en ontwikkelde kennis op een toegankelijke manier ontsluiten. De minister wordt geadviseerd om te laten onderzoeken hoe transferpunten en databanken van kennisproducten het best kunnen worden vormgegeven;
 - het aanmoedigen van intermediairs om samen te werken en zich te bezinnen op hun functioneren door hen te vragen een periodieke zelf-evaluatie uit te voeren over hun rol en positie in de educatieve infrastructuur.

Deelvraag 3

Welke betekenis heeft de bij de vorige adviesvraag bedoelde inventarisatie van mogelijke oplossingen voor de educatieve infrastructuur (3a) en de kennisketen daarbinnen? Zijn de middelen voor verschillende categorieën onderwijsonderzoek evenwichtig verdeeld, mede gelet op signalen over overbevraging van scholen (3b)?

3a Consequenties voor de educatieve infrastructuur

Uitwerking van de hierboven aangegeven prioriteiten heeft duidelijk betekenis voor de educatieve infrastructuur. Aanvullende eisen op laten stellen voor de praktijkrelevantie en vraagsturing stimuleren, zal effect hebben op de agendering. Kennisgemeenschappen en kennismanagement stimuleren, heeft invloed op de manieren van kennisontwikkeling. Ook facilitering hiervan via instrumenten als overzichtsstudies, transferpunten en

zelfevaluatie door intermediairs heeft direct te maken met de educatieve infrastructuur. De concrete uitwerking van deze punten bepaalt de precieze consequenties voor de educatieve infrastructuur.

3b Verdeling middelen

De consequenties voor de verdeling van middelen hangen direct samen met de uitwerking van het voorgaande en moeten in dat verband worden onderzocht. Volgens de raad moet in elk geval de omvang van het bestaande budget voor onderzoek en ontwikkelwerk worden gehandhaafd.